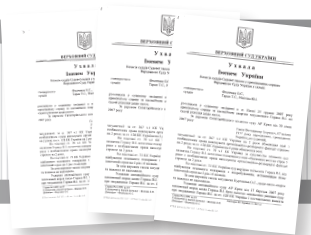

Аналіз судової практики

Судова практика щодо вирішення питання про тимчасове обмеження у праві виїзду за межі України*

Відповідно до ст. 33 Конституції України кожному, хто на законних підставах перебуває на території України, гарантується свобода пересування, вільний вибір місця проживання, право вільно залишити територію України, за винятком обмежень, які встановлюються законом.

Згідно зі ст. 2 Протоколу № 4 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі — Конвенція), який гарантує деякі права і свободи, не передбачені в Конвенції та у Першому протоколі до неї, кожен є вільним залишати будь-яку країну, включно зі своєю власною. На здійснення цих прав не може бути встановлено жодних обмежень, крім тих, що передбачені законом і є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах національної чи громадської безпеки, для підтримання публічного порядку, запобігання злочину, для захисту здоров'я чи моралі або з метою захисту прав і свобод інших осіб.

Також ст. 12 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права передбачено, що кожна людина має право покинути будь-яку країну, включаючи свою власну. Згадані вище права не можуть бути об'єктом ніяких обмежень, крім тих, які передбачено законом, які є необхідними для охорони державної безпеки, громадського порядку, здоров'я чи моральності населення або прав і свобод інших і є сумісними з іншими правами, визначеними в цьому Пакті.

Законодавством України зазначені правовідносини регулюються ст. 313 Цивільного кодексу України (далі — ЦК), відповідно до якої фізична особа має право на свободу пересування. Фізична особа, яка досягла шістнадцяти років, має право на вільний самостійний виїзд за межі України. Фізична особа може бути обмежена у здійсненні права на пересування лише у випадках, встановлених законом.

Це право віднесено у ЦК до особистих немайнових прав фізичної особи (кн. друга ЦК), а саме — до особистих немайнових прав, що забезпечують природне існування фізичної особи (гл. 21 кн. другої ЦК). Відповідно до ч. 3 ст. 269 ЦК — особисті немайнові права тісно пов'язані з фізичною особою. Фізична особа не може відмовитись від особистих немайнових прав, а також не може бути позбавлена цих прав.

Порядок здійснення права громадян України на виїзд з України і в'їзд в Україну, порядок оформлення документів для зарубіжних поїздок, випадки тимчасового обмеження права громадян на виїзд з України, порядок розв'язання спорів у цій сфері регулюється Законом від 21 січня 1994 р. № 3857-ХІІ «Про порядок виїзду з України і в'їзду в Україну громадян України» (далі — Закон № 3857-ХІІ).

Положеннями ст. 6 цього Закону встановлено, що громадянинові України може бути тимчасово відмовлено у видачі паспорта, або громадянинові України, який має паспорт може бути тимчасово відмовлено у виїзді за кордон, зокрема, у таких випадках:

– якщо діють неврегульовані аліментні, договірні чи інші невиконані зобов'язання до виконання зобов'язань або розв'язання спору за погодженням сторін у передбачених законом випадках, або забезпечення зобов'язань заставою, якщо інше не передбачено міжнародним договором України (п. 2);

– якщо він ухиляється від виконання зобов'язань, покладених на нього судовим рішенням, до виконання зобов'язань (п. 5); якщо до нього подано цивільний позов до суду — до закінчення провадження у справі (п. 8).

Відповідно до ст. 8 Закону № 3857-ХІІ розв'язання спорів про відмову в оформленні паспорта чи продовження терміну його дії або тимчасове затримання паспорта чи його вилучення можуть бути оскаржені громадянином до суду за місцем його проживання. У разі відмови гро-

* Матеріал до друку підготували заступник секретаря Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України **М. В. ПАТРИК** та головний консультант управління вивчення та аналізу судової практики **Н. В. МАРХАЙ**.

мадянину України у виїзді за кордон з підстав, передбачених пунктами 1, 2 і 6–8 ч. 1 ст. 6 цього Закону, він може оскаржити цю дію у судовому порядку за місцем свого проживання. Відмова у виїзді з України з підстав, передбачених пунктами 3–5 і 9 ч. 1 ст. 6 цього Закону, оскарженню не підлягає.

Тимчасове затримання або вилучення паспорту у таких випадках здійснюється судом, органами прокуратури, внутрішніх справ, служби безпеки, Державної прикордонної служби України, військовими комісаріатами та консульською службою України.

Пунктом 8 ст. 19 Закону від 3 квітня 2003 р. № 661-VI «Про Державну прикордонну службу України» (далі — Закон № 661-VI) встановлено, що на Державну прикордонну службу України (далі — ДПС) відповідно до визначених законом завдань покладається, зокрема, запобігання та недопущення в'їзду в Україну або виїзду з України осіб, яким згідно із законодавством не дозволяється в'їзд в Україну або яких тимчасово обмежено у праві виїзду з України, у тому числі згідно з дорученнями правоохоронних органів.

Відповідно до ст. 124 Конституції судові рішення ухвалюються судами іменем України і є обов'язковими до виконання на всій території України.

Примусове виконання рішень судів в Україні покладається на державну виконавчу службу (далі — ДВС), яка входить до системи органів Міністерства юстиції України. Умови і порядок виконання рішень судів та інших органів (посадових осіб), що відповідно до закону підлягають примусовому виконанню у разі невиконання їх у добровільному порядку, визначені у Законі від 21 квітня 1999 р. № 606-XIV «Про виконавче провадження» (далі — Закон № 606-XIV).

З набранням чинності з 9 березня 2011 р. Закону від 4 листопада 2010 р. № 2677-VI «Про внесення змін до Закону України «Про виконавче провадження» та деяких інших законодавчих актів щодо вдосконалення процедури примусового виконання рішень судів та інших органів (посадових осіб)» закріплено право державного виконавця, у разі ухилення боржника від виконання зобов'язань покладених на нього рішенням, звертатись до суду за встановленням тимчасового обмеження у праві виїзду боржника за межі України. У зв'язку із цим суди розглядали подання державних виконавців про тимчасове обмеження у праві виїзду за межі України боржників у виконавчому провадженні.

Цивільний процесуальний кодекс України (далі — ЦПК) доповнено ст. 377¹, якою врегульо-

вано вирішення судом питання про тимчасове обмеження у праві виїзду за межі України.

Частинами 3 і 4 ст. 22 Закону від 4 лютого 1994 р. № 3929-XII «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» (далі — Закон № 3929-XII) передбачено, що виїзд та в'їзд з/та в Україну іноземця та особи без громадянства може бути за рішенням суду тимчасово відкладено до виконання ним майнових зобов'язань перед фізичними та юридичними особами в Україні, якщо інше не передбачено міжнародними договорами України або тимчасово обмежується право виїзду з України.

Правильне застосування судами процесуального законодавства при ухваленні судових рішень з цього питання є визначальним з огляду на дотримання законних прав людини і громадянина та має на меті сприяти ефективному, своєчасному і законному примусовому виконанню рішень судів та інших органів (посадових осіб).

Неприпустимість обмеження виїзду з України у спосіб, не передбачений ЦПК

Пунктом 8 ч. 1 ст. 6 Закону № 3857-XII передбачено можливість обмеження виїзду з України громадян, щодо яких подано цивільний позов до суду до закінчення провадження у справі. При розгляді цивільних справ мають місце випадки, коли суди ототожнювали питання тимчасового обмеження боржників у праві виїзду за межі України із видами забезпечення позову, не беручи до уваги, що повноваження судів першої інстанції при вирішенні цивільних справ визначені цивільним процесуальним кодексом України, у тому числі повноваженнями щодо вжиття заходів забезпечення позову.

Відповідно до ч. 1 ст. 151 ЦПК суд за заявою осіб, які беруть участь у справі, може вжити передбачені цим Кодексом види забезпечення позову. Перелік видів забезпечення позову визначений у ст. 152 ЦПК. Серед видів такого забезпечення у ст. 152 ЦПК не передбачено вжиття судом тимчасового обмеження особи у праві виїзду за межі України.

Тому, враховуючи, що в цивільному процесі відсутня правова норма, яка б надавала суду повноваження в порядку, передбаченому статтями 151–153 ЦПК, застосовувати такий вид забезпечення позову, як тимчасове обмеження у виїзді за межі України, слід дійти висновку, що суди не можуть застосовувати зазначений спосіб забезпечення позову на стадії розгляду цивільної

справи про стягнення заборгованості та виконання інших зобов'язань, оскільки це порушує норми цивільного процесуального кодексу України та свідчить про вихід суду за межі своїх процесуальних повноважень, порушення принципу верховенства права, проголошеного Конституцією, та вимог ст. 6 Конвенції щодо вирішення справи судом, встановленим законом.

Проте деякі суди задовольняють заяви позивачів про тимчасове обмеження відповідачів у виїзді за межі України в порядку забезпечення позову.

Так, Дніпровський районний суд м. Херсона у справі № 2-1674/2011 р. за позовом Банку до Д. про стягнення кредитної заборгованості у порядку вжиття заходів забезпечення позову з посиланням на п. 8 ст. 6 Закону № 3857-ХІІ обмежив виїзд відповідача за межі України до набрання рішенням суду законної сили.

Така помилкова практика звернень із заявами про забезпечення позову шляхом обмеження виїзду за кордон набула поширення, зокрема, у зв'язку із листом Національного банку України (далі — НБУ) від 3 листопада 2009 р. № 49-012/2687-20491 «Щодо обмеження виїзду за межі України боржників банків», в якому містяться рекомендації комерційним банкам звертатися до суду із відповідними заявами про забезпечення позову. НБУ надав такі рекомендації комерційним банкам, незважаючи на те, що переважна кількість кредитних зобов'язань боржників перед фінансовими установами забезпечується заставою рухомого та нерухомого майна, що в більшості випадків є достатнім для задоволення вимог банку-заставодержателя у разі звернення про стягнення майна боржника.

Пунктом 2 ч. 1 ст. 6 Закону України № 3857-ХІІ передбачено можливість тимчасового обмеження у виїзді з України, якщо діють нерегульовані аліментні, договірні чи інші нерегульовані зобов'язання — до виконання зобов'язань, або розв'язання спору за погодженням сторін у передбачених законом випадках, або забезпечення зобов'язань заставою, якщо інше не передбачено міжнародним договором України.

За змістом цього пункту можливість обмеження у виїзді не пов'язується з розглядом цивільних справ, а передбачається така можливість для громадян-суб'єктів цивільних відносин, які мають нерегульовані відносини до судового розгляду.

Проте, як впливає із статистичних показників, суди обліковували розглянутими 2,8 тис. справ за п. 2 ч. 1 ст. 6 зазначеного Закону. Фактично ці справи розглянуто за поданнями

державних виконавців з підстав невиконання судових рішень, але ухвали судів про обмеження виїзду обґрунтовані п. 2 ч. 1 ст. 6 Закону № 3857-ХІІ.

При цьому суди не зважали ні на відсутність процесуальних норм з розгляду таких справ, на відміну від передбаченого ст. 377¹ ЦПК порядку обмеження виїзду з підстав невиконання зобов'язань за судовими рішеннями та рішеннями інших органів, ні на зміст частин 1,2 ст. 8 Закону № 3857-ХІІ. Цією нормою передбачено, що дії з відмови у виїзді з України через підстави, передбачені пунктами 1,2,6–8 ч. 1 ст. 6 цього Закону, можуть бути оскаржені громадянами у судовому порядку.

Це свідчить про те, що дії відповідних органів щодо обмеження виїзду ґрунтуються не на судовому рішенні, а на нормах ст. 6 зазначеного Закону й дії органу (посадової особи) такого обмеження можуть перевірятися в судовому порядку за скаргою особи, яка зазнала обмеження в порядку адміністративного судочинства.

З урахуванням викладеного слід дійти висновку, що вирішення судами питання про обмеження у виїзді за межі України можливе тільки у порядку, визначеному ст. 377¹ ЦПК та поданням державного виконавця на підставі п. 18 ст. 11 Закону № 606-ХІV у зв'язку з ухиленням боржника від виконання судового рішення чи рішення іншого органу, що перебуває на виконанні (п. 5 ч. 1 ст. 6 Закону № 3857-ХІІ).

Юрисдикція судів щодо вирішення справ за ст. 377¹ ЦПК, що пов'язані з виконанням судових рішень

Питання про тимчасове обмеження у праві виїзду за межі України вирішується судом за правилами цивільного судочинства в порядку, передбаченому ст. 377¹ ЦПК, яка міститься у гл. VI ЦПК «Процесуальні питання, пов'язані з виконанням судових рішень у цивільних справах та рішень інших органів (посадових осіб)». За змістом цієї статті вирішення питання про тимчасове обмеження у праві виїзду за межі України вирішується в порядку, передбаченому цим Кодексом щодо боржників у виконавчому провадженні, за будь-якими виконавчими документами, передбаченими ст. 17 Закону № 606-ХІV, примусове виконання яких здійснюється державною виконавчою службою.

Інші процесуальні кодекси — Господарський процесуальний кодекс України (далі — ГПК), Кодекс адміністративного судочинства України (далі — КАС) та Кримінальний процесуальний

кодекс України (далі — КПК) не містять відповідних норм у розділах, що регулюють вирішення процесуальних питань, пов'язаних із виконанням судових рішень, ухвалених за нормами цих кодексів. КАС містить розд. V «Процесуальні питання, пов'язані з виконанням судових рішень в адміністративних справах», ГПК — розд. XIV «Виконання рішень, ухвал, постанов». Разом із тим зазначені процесуальні норми КАС та ГПК не містять норм щодо процесуального порядку обмеження права боржника на виїзд за межі України.

Таким чином, ст. 377¹ ЦПК є спеціальною нормою, яка застосовується на стадії виконання судових рішень, ухвалених незалежно від виду судочинства та рішень інших органів (посадових осіб).

Якщо на підставі вироку судом було видано виконавчий лист про майнові стягнення, питання обмеження права боржника за цим листом на виїзд з України вирішуються за ст. 377¹ ЦПК.

Справи, що надійшли для аналізу судової практики, свідчать про те, що суди в цілому дотримуються вимог щодо юрисдикції зазначеної категорії справ.

Так, ухвалою Іршавського районного суду Закарпатської області від 17 червня 2011 р. (справа № 6-32/11) задоволено подання державного виконавця ВДВС Іршавського районного управління юстиції про тимчасове обмеження у праві виїзду за кордон громадянина З. внаслідок невчинення ним жодних дій, спрямованих на виконання постанов у справах про адміністративні правопорушення про стягнення на користь держави штрафів на загальну суму 3 тис. 638 грн.

З матеріалів іншої цивільної справи № 6-444/11 Луцького міськрайонного суду Волинської області вбачається, що на виконання наказу Господарського суду від 22 листопада 2010 р. про стягнення в солідарному порядку з приватних підприємців М.С. та М.Х. на користь приватного підприємця Л. грошових коштів, державний виконавець звернувся із поданням про встановлення тимчасового обмеження у праві виїзду боржника за межі України, яке було розглянуте у порядку цивільного судочинства.

Однак мають місце помилки й у визначенні юрисдикції справ цієї категорії. Про це свідчать такі приклади:

У серпні 2011 р. державний виконавець Центрального ВДВС Миколаївського міського управління юстиції звернувся до суду з поданням про тимчасове обмеження у праві виїзду за межі України боржника Г., який не виконує рішення Ленінського районного суду м. Миколаєва про стягнен-

ня з нього на користь ПАТ «ПУМБ» боргу у сумі 655 тис. 192 грн. 90 коп.

Ухвалою Центрального районного суду м. Миколаєва від 2 Івересня 2011 р. у відкритті провадження за поданням ВДВС відмовлено на підставі п. 1 ч. 2 ст. 122 ЦПК. Відмовляючи у відкритті провадження у цій справі, суддя виходив з того, що у справі виник спір за зверненням суб'єкта владних повноважень із приводу реалізації наданих йому законом функцій, розгляд якого проводиться за правилами адміністративного судочинства.

Не погодившись з такими висновками, суд апеляційної інстанції за апеляційною скаргою державного виконавця ухвалою від 29 листопада 2011 р. обґрунтовано скасував ухвалу районного суду, а матеріали подання направив для розгляду до суду першої інстанції. Своє рішення суд апеляційної інстанції мотивував тим, що подання державним виконавцем внесено на підставі ст. 377¹ ЦПК тому воно підлягає розгляду в порядку цивільного судочинства.

Юрисдикція судів у вирішенні справ за ст. 377¹ ЦПК з виконання рішень інших органів, посадових осіб

У переважній більшості справ, які надійшли для аналізу судової практики, подання державних виконавців в порядку ст. 377¹ ЦПК вносились у зв'язку з невиконанням зобов'язань, покладених на боржника судовим рішенням. Подання державних виконавців в порядку ст. 377¹ ЦПК вносились і з метою виконання постанов органів Державної автомобільної інспекції (далі — ДАІ) про стягнення штрафів з водіїв, притягнутих за відповідною постановою до адміністративної відповідальності за вчинення адміністративного правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 122 Кодексу про адміністративні правопорушення, а також виконавчих написів нотаріусів.

Так, ухвалою Бродівського районного суду Львівської області від 22 вересня 2011 р. задоволено подання головного державного виконавця ВДВС Бродівського районного управління юстиції та тимчасово обмежено у праві виїзду за кордон громадянина України Х. до виконання ним зобов'язань зі сплати штрафу в розмірі 850 грн. за постановою ВДАІ (справа № 6-38/11).

Справи про застосування заходів тимчасового обмеження щодо виконання рішень інших органів, а також судових рішень про виконання зобов'язань немайнового характеру для аналізу судової практики не надходили.

Підсудність

Підсудність вирішення питання про тимчасове обмеження у праві виїзду за межі України визначена ч. 1 ст. 377¹ ЦПК, в якій зазначено, що подання державного виконавця вирішується судом за місцезнаходженням органу державної виконавчої служби.

Наприклад, Комсомольський районний суд м. Херсона повернув подання ВДВС щодо Б. для звернення до належного суду, оскільки ВДВС знаходиться на території Суворовського району м. Херсона (справа № 6-70/2011р.). Така практика ґрунтується на вимогах статті 377¹ ЦПК є правильною.

Відповідно до ч. 1 ст. 3 Закону від 24 березня 1998 р. № 202/98-ВР «Про державну виконавчу службу» (далі — Закон № 202/98-ВР) органами державної виконавчої служби є:

– Департамент державної виконавчої служби Міністерства юстиції України, до складу якого входить відділ примусового виконання рішень;

– управління державної виконавчої служби Головного управління юстиції Міністерства юстиції України в Автономній Республіці Крим, головних управлінь юстиції в областях, містах Києві та Севастополі, до складу яких входять відділи примусового виконання рішень;

– районні, районні у містах, міські (міст обласного значення), міськрайонні відділи державної виконавчої служби відповідних управлінь юстиції.

Згідно з ч. 3 ст. 3 цього Закону тільки районні, районні в містах, міські (міст обласного значення), міськрайонні відділи державної виконавчої служби відповідних управлінь юстиції є юридичними особами.

Місцезнаходження органу державної виконавчої служби визначається з урахування положень ст. 93 ЦК, а також даних, внесених до Єдиного державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб–підприємців.

У випадку надходження до суду подання державного виконавця, поданого з порушенням правил підсудності, суддя, відповідно до положень ст. 115 ЦПК постановляє ухвалу про повернення подання державного виконавця для подання до належного суду. Копія ухвали разом із поданням та всіма додатками до нього надсилається державному виконавцю.

Так, ухвалою Ленінського районного суду м. Харкова від 12 травня 2011 р. подання районного управління юстиції Харківської області про тимчасове обмеження у праві виїзду за межі України С. повернено у зв'язку з невідповідністю Ленінському районному суду м. Харкова. В поданні

державний виконавець послався на те, що виконавчий лист про стягнення заборгованості видано Ленінським районним судом.

Повертаючи подання суддя вказав, що згідно зі ст. 377¹ ЦПК питання про тимчасове обмеження боржника у праві виїзду за межі України при невиконанні судових рішень вирішуються судами за місцем знаходження органу державної виконавчої служби. Виконавче провадження відкрито державним виконавцем Балаклійського районного управління юстиції. Відповідно і звертатися слід до Балаклійського районного суду Харківської області.

Разом з тим в деяких випадках суди на порушення наведених вимог ч. 1 ст. 377¹ ЦПК розглядали подання не за місцем знаходження органу державної виконавчої служби.

Суб'єкти звернення до суду

Відповідно до п. 18 ч. 3 ст. 11 Закону № 606-XIV державний виконавець має право у разі ухилення боржника від виконання зобов'язань, покладених на нього рішенням, звертатися до суду за встановленням тимчасового обмеження у праві виїзду боржника–фізичної особи або керівника боржника–юридичної особи за межі України до виконання зобов'язань за рішенням.

Реалізація цих прав здійснюється шляхом звернення до суду в порядку ст. 377¹ ЦПК з поданням про тимчасове обмеження боржника у праві виїзду за межі України, яке також визначає, що суб'єктом звернення до суду є державний виконавець.

Перелік осіб, яких Законом № 202/98-ВР визначено як державних виконавців, міститься у ст. 4 цього Закону, положення якої слід враховувати при перевірці чи належний суб'єкт звернувся до суду з поданням.

Відповідно до ст. 4 Закону № 202/98-ВР державними виконавцями є: начальник відділу примусового виконання рішень, заступник начальника відділу примусового виконання рішень Департаменту державної виконавчої служби Міністерства юстиції України, головний державний виконавець, старший державний виконавець, державний виконавець відділу примусового виконання рішень Департаменту державної виконавчої служби Міністерства юстиції України, начальники відділів примусового виконання рішень управління державної виконавчої служби Головного управління юстиції Міністерства юстиції України в Автономній Республіці Крим, головних управлінь юстиції в областях, містах Києві та Севастополі, їх заступники, головні державні виконавці, старші державні ви-

конавці, державні виконавці відділів примусового виконання рішень управлінь державної виконавчої служби Головного управління юстиції Міністерства юстиції України в Автономній Республіці Крим, головних управлінь юстиції в областях, містах Києві та Севастополі, заступник начальника районного, районного в місті, міського (міста обласного значення), міськрайонного управління юстиції — начальник відділу державної виконавчої служби, заступник начальника, головний державний виконавець, старший державний виконавець, державний виконавець районного, районного в місті, міського (міста обласного значення), міськрайонного відділу державної виконавчої служби відповідного управління юстиції.

У випадку заміни державного виконавця після відкриття виконавчого провадження до подання мають бути додані документи, які підтверджують, що з поданням до суду звернувся саме той виконавець, який здійснює виконання за конкретним виконавчим документом.

Справи, які надійшли для аналізу судової практики, свідчать про те, що трапляються випадки, коли суди відкривають провадження у справі за поданнями посадових осіб виконавчої служби, не перевірявши, чи повноважною особою воно подано.

Наприклад, Шполянський районний суд Черкаської області розглянув подання начальника ВДВС Шполянського районного управління юстиції про тимчасове обмеження права виїзду за межі України Т. без з'ясування того, чи є він державним виконавцем у цьому провадженні.

Судам слід дотримуватись вимог ч. 1 ст. 377¹ ЦПК. Якщо матеріали відповідно до електронного розподілу справ розписано на начальника ДВС і він є виконавцем, то іншого погодження законом не передбачено, а якщо подання зроблено безпосередньо державним виконавцем, то воно має обов'язково бути погодженим з начальником ДВС.

Наявні також випадки, коли подання державних виконавців суди повертають для належного оформлення листами. Правильною є практика, коли суди залишають подання без руху, надаючи державному виконавцю строк для усунення недоліків, а в разі невиконання такої ухвали — повертають ці подання відповідно до ст. 121 ЦПК.

Судовий збір

Декретом Кабінету Міністрів України від 21 січня 1993 р. № 7-93 «Про державне мито» не передбачалася сплата державного мита (судового

збору) за розгляд подання про тимчасове обмеження у праві виїзду за межі України. Не передбачалося положеннями Декрету і сплата державного мита (судового збору) за подання апеляційної скарги на ухвали суду першої інстанції з цього питання.

Закон від 8 липня 2011 р. № 3674-VI «Про судовий збір», який набрав чинності з 1 листопада 2011 р., не передбачає оплату подання державного виконавця про тимчасове обмеження боржника у виконавчому провадженні у праві виїзду за межі України.

Відповідно до Порядку оплати витрат з інформаційно-технічного забезпечення судових процесів, пов'язаних з розглядом цивільних та господарських справ (затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 21 грудня 2005 р. № 1258; далі — Порядок), за розгляд подань державних виконавців сплата витрат не передбачалася. Проте з урахуванням положень п. 10 Порядку за подання апеляційної скарги сплачувались витрати за категорією немайнового характеру. На сьогодні Постанова втратила чинність згідно з постановою Кабінету Міністрів України від 30 листопада 2011 р. № 1224.

Форма і зміст подання ДВС

Державний виконавець у процесі здійснення виконавчого провадження має право у разі ухилення боржника від виконання зобов'язань, покладених на нього рішенням, звертатися до суду щодо встановлення тимчасового обмеження у праві виїзду боржника-фізичної особи або керівника боржника-юридичної особи за межі України — до виконання зобов'язань за рішенням (п. 18 ч. 3 ст. 11 Закону № 606-XIV).

Більшість державних виконавців зверталися до судів з поданнями, зміст і форма яких стосувались питань, необхідних для розгляду справ, та які згодом знайшли нормативне відображення в Інструкції з організації примусового виконання рішень, яка набрала чинності з 17 квітня 2012 р. та затверджена наказом Міністерства юстиції України від 2 квітня 2012 р. № 512/5. Ця Інструкція містить окремий розд. XI «Обмеження у праві виїзду за межі України та заборона в'їзду в Україну», в якому передбачено зміст подання державного виконавця при зверненні до суду, що полягає в такому:

1. У разі ухилення боржника від виконання зобов'язань, покладених на нього рішенням, державний виконавець може звернутися з поданням до суду за місцезнаходженням органу ДВС щодо встановлення тимчасового обмеження у праві виїзду боржника-фізичної особи або керівника

боржника–юридичної особи за межі України до виконання зобов'язань за рішенням.

2. Подання повинно містити:

- а) найменування суду, до якого направляється подання;
- б) реквізити виконавчого документа, який перебуває на виконанні;
- в) реквізити виконавчого провадження;
- г) прізвище, ім'я та по батькові особи (боржника), дату народження (число, місяць, рік);
- г) підтвердження факту ухилення боржника від виконання своїх зобов'язань.

3. У поданні мають бути визначені заходи (тимчасове обмеження у праві виїзду за межі України з вилученням паспортного документа чи без такого), найменування органів, які мають їх здійснити. У разі тимчасового обмеження особи (боржника) у праві виїзду за межі України з вилученням паспортного документа зазначаються вид паспортного документа (для громадян України — дипломатичний паспорт, службовий паспорт, паспорт громадянина України, паспорт громадянина України для виїзду за кордон, посвідчення особи моряка тощо; для іноземців та осіб без громадянства — паспортний документ, що підтверджує громадянство іноземця або посвідчує особу без громадянства), його серія та номер, а також найменування та місцезнаходження державного органу, до якого повинен надсилатися вилучений паспортний документ.

4. До подання додаються копії виконавчого документа, постанови про відкриття виконавчого провадження та копії інших документів (за потреби). У поданні також можуть зазначатися адреса місця проживання боржника та інші відомості, які відомі про цю особу державному виконавцю.

5. Про направлення до суду подання щодо встановлення тимчасового обмеження у праві виїзду державний виконавець повідомляє боржника.

6. Для забезпечення контролю щодо осіб (боржників) та проведення їх однозначної ідентифікації під час перетинання ними державного кордону України потрібно зазначити прізвища та імена:

- а) громадян України — тільки українськими літерами;
- б) громадян Російської Федерації та Республіки Білорусь — тільки російськими літерами;
- в) іноземців та осіб без громадянства — тільки латинськими літерами (ці дані містяться у машинночитувальній зоні його паспортного документа, а за її відсутності — з надрукованих на цій сторінці паспортного документа даних про особу).

У разі відсутності цих даних державний виконавець отримує їх у суді, який ухвалив рішення

щодо такого боржника, або у відповідних органах, які здійснюють реєстрацію місця проживання громадян України та іноземців.

До подання додаються копії виконавчого документа, постанови про відкриття виконавчого провадження, а також інші документи виконавчого провадження, які, на думку державного виконавця, підтверджують ухилення боржника від виконання зобов'язань, покладених на нього рішенням, відомості про характер та розмір невиконаних зобов'язань боржником.

У випадку внесення подання про тимчасове обмеження у праві виїзду за межі України керівника боржника–юридичної особи, до подання додавався витяг з Єдиного державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб підприємців, в якому зазначається, хто є керівником юридичної особи–боржника.

За необхідності до подань державних виконавців додавалися копії інших документів. Копії документів, які додавалися до подання, були належним чином засвідчені. Подання підписувалося державним виконавцем із зазначенням дати його подання.

Подання про тимчасове обмеження у праві виїзду за межі України, з яким звертався до суду державний виконавець, відповідно до вимог ч. 1 ст. 377¹ ЦПК, погоджувалося з начальником відділу державної виконавчої служби, якому безпосередньо підпорядкований державний виконавець (суб'єкт подання). Такі подання зауважень не викликають.

Згода начальника відділу державної виконавчої служби на внесення подання — одна з форм реалізації ним функцій контролю за законністю виконавчого провадження, закріплена у ст. 83 Закону № 606-XIV. Відповідно до положень цієї статті Закону начальник відділу зобов'язаний перевірити законність та обґрунтованість подання.

Закон не допускає випадків погодження подання іншою, окрім начальника (виконуючого обов'язки начальника), посадовою особою органів державної виконавчої служби.

У випадку звернення до суду начальника відділу державної виконавчої служби, у провадженні якого перебуває виконавче провадження, погодження такого подання не вимагається.

Загальні питання розгляду подань про тимчасове обмеження прав громадян на виїзд з України

Облік подань та справ

Стаття 377¹ ЦПК міститься у розд. VI «Процесуальні питання, пов'язані з виконанням судових

рішень у цивільних справах та рішень інших органів (посадових осіб)», що зумовлює певну специфіку у формуванні справ стосовно розгляду цих питань.

Відповідно до п. 3.3.6 Інструкції з діловодства в місцевому загальному суді (далі — Інструкція), затвердженої наказом Державної судової адміністрації України (далі — ДСА) від 27 червня 2006 р. № 68 (із змінами і доповненнями, внесеними наказом ДСА від 26 вересня 2007 р. № 100), порядок реєстрації подань державних виконавців, заяви та клопотання сторін виконавчого провадження та державних виконавців реєструються в журналі обліку подань, заяв і клопотань у порядку виконання судових рішень у цивільних справах (додаток 20) і в алфавітному покажчику цивільних справ під індексом 6 (п. 3.8 зазначеної Інструкції). Усі матеріали справ за такими поданнями і заявами долучаються до відповідних цивільних справ.

Окремі справи формуються лише тоді, коли судові рішення, щодо якого внесено подання, клопотання чи заява, постановлено іншим судом.

Однак справи про тимчасове обмеження виїзду громадян за межі України, розглянуті в порядку ст. 377¹ ЦПК, не враховані в Інструкції та не приведені у відповідність до чинного законодавства у зв'язку з прийняттям нової норми в ЦПК (Закон від 4 листопада 2010 р. № 2677-VI, чинний з 9 березня 2011 р.) та Закону № 606-XIV (п. 18 ч. 3 ст. 11).

Аналіз справ зазначеної категорії засвідчив різний підхід до обліку та індексу справ, який, очевидно, слід визначити в Інструкції окремим рядком. Це стосується й подань державних виконавців про тимчасове обмеження права громадян на виїзд з України, які мали б тяж обліковуватись окремо від інших категорій подань. Ця невизначеність призводить до того, що на сьогодні неможливо з'ясувати дійсний стан справ (відсутня статистична звітність) з питань тимчасового обмеження громадян у праві виїзду з України.

Так, у Стрийському міськрайонному суді Львівської області на усі подання державних виконавців в порядку ст. 377¹ ЦПК формується окрема справа з індексом 2, який встановлено для цивільних справ, що не відповідає вимогам Інструкції (справи № 2-1746, 2-1426, 2-1746, 2-1563, 2-1289).

Мають місце випадки, коли подання державного виконавця приєднуються до цивільної справи про стягнення боргу і питання про тимчасове обмеження боржників у праві виїзду за межі України об'єднуються з такою цивільною справою, тому деякі суди надіслали для аналізу судової практики цивільні справи про стягнен-

ня боргу, в яких містяться матеріали за поданнями державних виконавців.

Як зазначено у ст. 377¹ ЦПК, державний виконавець може звернутися до суду з відповідним поданням не лише при виконанні судових рішень, але й рішень інших органів (посадових осіб). Оскільки подання розглядається судом за місцем знаходження органу державної виконавчої служби, то може виникнути ситуація, коли рішення ухвалив один суд, а подання розглянув інший.

Очевидно, що було б доцільно, щоб суд, який постановив ухвалу в порядку ст. 377¹ ЦПК, направляв копію ухвали до суду, який ухвалив рішення, для долучення до матеріалів справи, що відповідало б змісту розд. VI ЦПК «Процесуальні питання, пов'язані з виконанням судових рішень у цивільних справах та рішень інших органів (посадових осіб)», в якому законодавець розмістив зазначену норму права.

Строки розгляду подання державного виконавця

Відповідно до ч. 2 ст. 377¹ ЦПК суд зобов'язаний негайно розглянути питання про тимчасове обмеження боржника-фізичної особи або керівника боржника-юридичної особи у праві виїзду за межі України.

Глава 6 ЦПК «Процесуальні строки», ст. 157 ЦПК, якою регулюється питання щодо строків розгляду справ, не містять такого поняття, як «негайний розгляд справи» та не розкривають його значення.

Згідно з Академічним тлумачним словником української мови прислівник «негайно» означає, що подія відбувається зразу, без затримки, терміново¹.

Певною мірою поняття «негайно» розкривається у ч. 4 ст. 30 Закону № 606-XIV, якою регулюється строк здійснення виконавчого провадження. Зокрема, у ній зазначено, що коли рішення підлягає негайному виконанню, державний виконавець відкриває виконавче провадження не пізніше наступного робочого дня після надходження документів, зазначених у ст. 17 цього Закону.

Також термін «негайно» вживається і в кримінальному процесі (рішення Європейського суду з прав людини від 28 жовтня 1988 р. у справі «Бруган та інші проти Сполученого Королівства») — щодо терміна «негайно» суд визнає виправданим строк до 4-х днів (у тлумаченні ст. 5 Конвенції — негайний розгляд).

У ЦПК не розкрито поняття щодо такого строку вирішення, однак, зважаючи на прецедентну

¹ Див.: Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. — К., 2007. — С. 752.

практику Європейського суду з прав людини та з огляду на положення Конвенції, подання має бути розглянуте в день його надходження до суду, проте не пізніше наступного дня.

На думку суддів, як впливає з аналізу судової практики, встановлений строк розгляду подання державного виконавця про тимчасове обмеження громадянина у праві виїзду за межі України є невинуватим скороченим, який практично важко виконати через процедуру повідомлення та своєчасного вручення судової повістки.

З урахуванням того, що ч. 2 ст. 377¹ ЦПК передбачено негайний розгляд справи, що унеможливує повідомлення державного виконавця про дату розгляду подання шляхом направлення судової повістки з повідомленням про вручення, державний виконавець може бути повідомлений про дату судового засідання у спосіб, передбачений частинами 5, 6 ст. 74 ЦПК (телеграма, факс), а також кур'єром із зворотною розпискою, електронною поштою, телефонограмою.

Наведені вимоги процесуального закону судами більшості областей в основному виконуються, але в деяких випадках допускається порушення строків у розгляді зазначених питань.

Так, подання начальника ВДВС Івано-Франківського міського управління юстиції про встановлення тимчасового обмеження у праві виїзду за межі України боржника П. надійшло до Івано-Франківського міського суду 15 квітня 2011 р., а ухвала суду про відмову в задоволенні подання постановлена 12 грудня 2011 р.

Загальна кількість розглянутих місцевими судами справ усіх категорій дає підстави для висновку, що порушенню вимог закону щодо негайного розгляду подань державних виконавців в порядку ст. 377¹ ЦПК певною мірою сприяла переваженість місцевих судів.

Враховуючи обов'язковість виклику державного виконавця при розгляді подання в порядку ст. 377¹ ЦПК та можливого витребування необхідних документів, вважаємо, що розгляд подання повинен здійснюватись в день його надходження (за наявності необхідних документів), але не пізніше наступного дня з моменту його подання.

Судовий розгляд

Забезпечення якості подань, участь державних виконавців у розгляді справ

Через відсутність чіткого визначення у ст. 377¹ ЦПК порядку прийняття подання державного виконавця судом до розгляду, з урахуванням осо-

бливостей внесення даних до автоматизованої системи документообігу суду, на думку Верховного Суду України, після перевірки дотримання державним виконавцем вимог щодо форми та змісту подання, необхідним буде постановлення суддею ухвали про відкриття провадження та призначення подання до розгляду в судовому засіданні, в якій слід зазначити час і місце розгляду та спосіб повідомлення суб'єкта внесення подання.

Під час звернення до суду з поданням про встановлення тимчасового обмеження у праві виїзду за межі України та при відкритті провадження у справі доцільно зобов'язувати державного виконавця, суб'єкта звернення, здійснити та подати до суду опис документів виконавчого провадження.

У зв'язку із необхідністю оперативного розгляду подання суб'єкт його внесення може бути повідомлений про час і місце розгляду в порядку, передбаченому ч. 6 ст. 74 ЦПК.

Неявка державного виконавця не перешкоджає розгляду подання. Проте у випадку необхідності з'ясування судом обґрунтованості внесеного подання явку державного виконавця до суду може бути визнано обов'язковою.

У випадку неявки до суду державного виконавця, якщо його явка визнана судом обов'язковою, та/або неподання до суду витребуваних документів виконавчого провадження суд відмовляє в задоволенні подання.

Аналіз вивчених справ свідчить про те, що у випадку недостатності необхідної інформації про стан виконання рішення боржником, суди, розглядаючи такі подання, не постановляли ухвали про витребування в порядку ст. 88 Закону № 606-XIV для огляду матеріалів виконавчого провадження, а обмежувались матеріалами подання та за наслідками розгляду постановляли ухвали про задоволення, незалежно від наданих доказів або відмову у задоволенні подання.

Наприклад, ухвалою Стрийського міськрайонного суду Львівської області від 14 листопада 2011 р. відмовлено у задоволенні подання державного виконавця ВДВС Стрийського міськрайонного управління юстиції про обмеження у праві виїзду за межі України боржника К. (провадження про стягнення аліментів) з підстав ненадання доказів на підтвердження наміру виїхати за межі України з метою невиконання рішення суду. Справа розглянута за відсутності державного виконавця (справа № 2-2729/11).

За змістом ч. 2 ст. 377¹ ЦПК вирішення питання про тимчасове обмеження конституційного права за поданням державного виконавця за відсутності останнього не є виправданим,

оскільки саме він зобов'язаний довести суду з наданням відповідних матеріалів виконавчого провадження необхідність обмеження конституційного права боржника у виконавчому провадженні.

Як свідчить аналіз вивчених справ, розгляд зазначених питань у суді в багатьох випадках відбувається без державного виконавця, який подає суду письмову заяву про розгляд подання за його відсутності або зовсім не повідомляє суд про причини неявки.

Ухилення боржника від виконання зобов'язань

За змістом п. 18 ч. 3 ст. 11 Закону № 606-XIV державний виконавець під час здійснення виконавчого провадження має право у разі ухилення боржника від виконання зобов'язань, покладених на нього рішенням, звертатися до суду за встановленням тимчасового обмеження у праві виїзду боржника-фізичної особи або керівника боржника-юридичної особи за межі України — до виконання зобов'язань за рішенням.

У судовій практиці постає питання про визначення поняття «ухилення» боржника від виконання зобов'язань, покладених на нього рішенням, оскільки в Законі № 606-XIV його значення не розкрито.

Статтею 90 зазначеного Закону передбачена відповідальність за невиконання законних вимог державного виконавця та порушення вимог цього Закону.

Разом з тим чинне законодавство не містить визначення поняття «ухилення», практика Конституційного Суду України щодо його офіційного тлумачення відсутня.

У сучасній українській мові слово «ухилення» тлумачиться так:

1) відступати, відхилитися, вивертатися; 2) намагатися не робити чого-небудь, не брати участі в чомусь; уникати; 3) навмисно не давати відповіді на запитання або говорити про щось інше².

Отже, з погляду етимології словосполучення «ухилення від виконання зобов'язань, покладених судовим рішенням, рішенням іншого органу (посадової особи)», вжите у п. 5 ч. 1 ст. 6 Закону № 3857-XII та у п. 18 ч. 3 ст. 11 Закону № 606-XIV, означає з об'єктивної сторони такі діяння (дії чи бездіяльність) особи боржника, які полягають у навмисному чи іншому свідомому невиконанні нею зазначених обов'язків. У зв'язку з цим і здійснюється примусове виконання. Це також є підставою для звернення з поданням до суду щодо вирі-

шення питання про застосування до такої особи тимчасового обмеження у праві виїзду за межі України.

На нашу думку, особа, яка має невиконані зобов'язання, не може вважатися винною в ухиленні, поки не буде доведено протилежне.

Відповідно до положення ч. 2 ст. 10 ЦПК наявність умислу та обставини, які є предметом посилення суб'єкта подання про тимчасове обмеження у праві виїзду за межі України як на підставу його вимог, підлягають доведенню. Зокрема, задоволення такого подання можливе лише за умови «доведення факту ухилення боржника від виконання зобов'язання».

Оскільки відповідно до ч. 2 ст. 3771 зазначеного вище Кодексу згадане подання розглядається судом негайно, без виклику чи повідомлення сторін та інших заінтересованих осіб, за участю державного виконавця, то саме на останнього покладається тягар доказування. Тим більше, що особа, стосовно обмеження права якої внесено подання, фактично позбавлена можливості довести суду, що нею було вжито усіх залежних від неї заходів щодо належного виконання зобов'язання.

Законом передбачено юридичні санкції у вигляді тимчасового обмеження у праві виїзду не за наявності факту невиконання зобов'язань, а за ухилення від їх виконання. У зв'язку з цим з метою всебічного і повного з'ясування всіх обставин справи, встановлення дійсних прав та обов'язків учасників спірних правовідносин, суду належить з'ясувати, чи дійсно особа свідомо не виконувала належні до виконання зобов'язання в повному обсязі або частково.

Ухилення боржника від виконання своїх зобов'язань є оціночним поняттям. Теоретично їх невиконання може бути зумовлене об'єктивними причинами, наприклад, внаслідок відсутності майна, роботи, незадовільного фінансового стану, тривалого відрядження, важкої хвороби тощо. Однак воно може мати й принципово інше походження, суб'єктивне, коли боржник свідомо ухиляється від виконання — має змогу виконати зобов'язання у повному обсязі або частково, але не робить цього з неповажних причин.

Критерій достатності вжитих боржником з метою належного виконання зобов'язання заходів визначається судом. У судовій практиці трапляються приклади мотивування судових рішень про обмеження права лише двома складовими: наявністю статусу боржника у виконавчому провадженні та непогашенням боргу в добровільному порядку, що зумовлюють «необхідність у тимчасовому обмеженні права

² Див: Новий тлумачний словник української мови: у 4-х томах. — Т. 4. — К., 1998. — С. 659.

на виїзд за межі України з метою забезпечення повного та своєчасного виконання виконавчих документів».

Саме самостійне невиконання боржником зобов'язань протягом строку, вказаного державним виконавцем в постанові про відкриття виконавчого провадження, не може свідчити про ухилення боржника від виконання покладених на нього рішень обов'язків.

На момент звернення до суду з поданням факт ухилення боржника від виконання зобов'язань, покладених на нього рішенням, повинен вже відбутися і бути об'єктивно наявним та вбачатися з матеріалів виконавчого провадження.

У зв'язку із цим про ухилення боржника від виконання покладених на нього рішенням обов'язків у виконавчому провадженні може свідчити невиконання ним своїх обов'язків, передбачених ч. 6 ст. 12 Закону № 606-XIV, зокрема, утримання від вчинення дій, які унеможливають чи ускладнюють виконання рішення; надання у строк, встановлений державним виконавцем, достовірних відомостей про свої доходи та майно, у тому числі про майно, яким він володіє спільно з іншими особами, про рахунки у банках чи інших фінансових установах; своєчасна явка за викликом державного виконавця; письмове повідомлення державному виконавцю про майно, що перебуває в заставі або в інших осіб, а також про кошти та майно, належні боржникові від інших осіб.

Із надісланих для аналізу справ вбачається, що більшість державних виконавців, звертаючись з клопотанням про тимчасове обмеження права боржника на виїзд за межі України, направляли до суду подання, копію постанови про відкриття провадження та копії виконавчих документів без надання будь-яких доказів про повідомлення боржника щодо відкриття провадження та ухилення його від виконання зобов'язань, тому суди відмовляли у задоволенні клопотань за недоведеністю саме ухилення боржників від виконання зобов'язань.

Однією з підстав для відмови у задоволенні подань, що складає основну частину розглянутих справ, є неповнота вчинення виконавчих дій, відсутність доказів на підтвердження факту ухилення боржника від виконання своїх боргових зобов'язань та відомостей про обізнаність боржника щодо наявності відкритого виконавчого провадження та строків його добровільного виконання.

Так, ухвалою Дарницького районного суду м. Києва від 14 жовтня 2011 р. було відмовлено в задоволенні подання державного виконавця ВДВС

Дарницького районного управління юстиції в м. Києві про тимчасове обмеження в праві виїзду за межі України С., який ухиляється від сплати боргу Л. в сумі 125 тис. 80 грн. за виконавчим листом від 7 квітня 2011 р., виданим Дарницьким районним судом м. Києва.

Суд зробив висновок, що державним виконавцем не надано доказів, які свідчили б про те, що боржник ухиляється від виконання зобов'язань, покладених на нього судом. Крім того, відсутні докази про вжиття державним виконавцем будь-яких заходів щодо встановлення майна боржника, на яке може бути звернено стягнення, а також відомості про обізнаність боржника з наявністю відкритого виконавчого провадження та строками його добровільного виконання.

На підставі наведеного вище можна зробити висновок, що поняття «ухилення від виконання зобов'язань, покладених на боржника рішенням» варто розуміти як будь-які свідомі дії (дії або бездіяльність) боржника, спрямовані на невиконання відповідного обов'язку у виконавчому провадженні, коли виконати цей обов'язок у нього є всі реальні можливості (наприклад, наявність майна, грошових коштів тощо) і цьому не заважають будь-які незалежні від нього об'єктивні обставини (непереборної сили, події тощо).

Питання щодо вилучення паспорта

ЦПК, ГПК, КАС та КПК не містять норм про віднесення до юрисдикції відповідних судів розгляду питань про тимчасове затримання або вилучення паспорта та не передбачають процедуру розгляду таких питань судом.

Статтею 8 Закону № 3857-XII встановлено порядок вирішення спорів і передбачено, що відмова в оформленні паспорта чи продовженні терміну його дії або тимчасове затримання паспорта чи його вилучення можуть бути оскаржені громадянином до суду за місцем його проживання в порядку адміністративного судочинства.

Як вбачається з вивчених під час проведення аналізу справ, деякі суди при розгляді справ цієї категорії відмовляють у задоволенні подань державних виконавців про обмеження у праві виїзду з України з тих підстав, що суду не надано доказів того, що боржник має закордонний паспорт, без врахування того, що ст. 377¹ ЦПК не передбачає необхідність надання суду будь-яких доказів з питань наявності чи відсутності паспорта.

Наприклад, у справі № 6-17 ухвалою Токмацького районного суду Запорізької області від

4 квітня 2011 р. у задоволенні подання державного виконавця ВДВС Токмацького районного управління юстиції Запорізької області про тимчасове обмеження виїзду за межі України без вилучення паспортного документа М. до виконання зобов'язань відмовлено з тих підстав, що державним виконавцем не надано доказів того, що у боржника є закордонний паспорт і він має намір виїжджати за межі України. Переглядаючи справу, колегія суддів Апеляційного суду Запорізької області визнала достатніми докази того, що М. ухиляється від виконання зобов'язань, покладених на нього судовими рішеннями.

Тому Апеляційний суд Запорізької області від 14 червня 2011 р. скасував ухвалу суду першої інстанції та постановив нову — про задоволення подання ВДВС Токмацького районного управління юстиції. При цьому суд вказав, що ст. 377¹ ЦПК не передбачено надання суду доказів того, що боржник має закордонний паспорт.

Такий висновок слід вважати обґрунтованим, оскільки ст. 377¹ ЦПК передбачає обмеження у праві виїзду взагалі, а не способи обмеження.

На суд покладено функцію вирішення питання про обмеження виїзду, а право вибору способу виконання такого обмеження належить органу, до компетенції якого входить питання забезпечення виїзду з України.

Окремі питання розгляду справ про обмеження виїзду з України

Деякі суди помилково відмовляли у задоволенні подань державних виконавців про тимчасове обмеження у праві виїзду боржника-фізичної особи або керівника боржника-юридичної особи за межі України, які не є громадянами України, мотивуючи свої рішення тим, що: суддя постановляє ухвалу про відкриття чи відмову у відкритті провадження у справі (ст. 122 ЦПК); негайно розглядає подання у відкритому судовому засіданні без виклику чи повідомлення сторін та інших заінтересованих осіб за участю державного виконавця (ч. 2 ст. 377¹ ЦПК); здійснює фіксування судового засідання справи за допомогою технічних засобів (пункти 10, 11 ст. 6 та 197 ЦПК).

Деякі суди, виходячи з того, що подання підлягають розгляду негайно, не виконують вимог процесуального закону про постановлення ухвал щодо відкриття провадження у справах цієї категорії (ст. 122 ЦПК).

Так, 22 грудня 2011 р. в Київському районному суді м. Донецька одним і тим же суддею були розглянуті два подання до громадянки України,

яка має зобов'язання перед ВАТ «Ощадбанк» за рішенням суду. Однією ухвалою суддя відмовив у відкритті провадження, посилаючись на п. 1 ч. 2 ст. 122 ЦПК — заява не підлягає розгляду в судах у порядку цивільного судочинства, а іншою ухвалою від цієї ж дати відмовлено з посиланням на п. 3 ч. 2 ст. 122 ЦПК — у провадженні цього чи іншого суду є справа зі спору між тими самими сторонами, про той самий предмет і з тих самих підстав. Внаслідок таких процесуальних порушень ці подання необґрунтовано не були розглянуті по суті.

Мали місце випадки, коли суди повідомляли боржникам судовими повістками та викликали їх в судові засідання, що є помилковим, не передбаченим нормами ЦПК (ч. 2 ст. 377¹ ЦПК), які регулюють порядок розгляду питань про тимчасове обмеження у праві виїзду громадян за межі України.

Відповідно до частин 10 та 11 ст. 6 та ст. 197 ЦПК хід судового засідання фіксується технічними засобами. Офіційним записом судового засідання є лише технічний запис, зроблений судом.

Суди більшості областей, розглядаючи справи цієї категорії, переважно дотримувались вимог процесуального законодавства, але у деяких справах, що надійшли для аналізу судової практики, суди допустили невиконання вимог щодо обов'язкового фіксування судового засідання справи за допомогою технічних засобів. Під час розгляду справи складався протокол судового засідання, а журнал судового засідання, як цього вимагається ч. 1 ст. 198 ЦПК, не вівся, фіксування судового засідання справи за допомогою технічних засобів не здійснювалося.

Наприклад, ухвалою Гусятинського районного суду від 17 червня 2011 р. відмовлено у задоволенні подання державного виконавця про тимчасове обмеження особи (боржника) Г. у праві виїзду за межі України. Як вбачається зі змісту ухвали, у судовому засіданні брав участь державний виконавець, який давав пояснення, однак суд розглянув подання без фіксування судового процесу технічними засобами та без складання журналу судового засідання, що є помилковим.

В основному суди розглядають справи в судовому засіданні, проте трапляються випадки постановлення ухвал одноособово, без судового засідання.

Так, 10 серпня 2011 р. державний виконавець звернувся до Веселинівського районного суду Миколаївської області з поданням про тимчасове обмеження у праві виїзду за межі України Д., який за рішенням суду зобов'язаний сплачувати аліменти,

однак ухиляється від своїх обов'язків, внаслідок чого утворилася заборгованість у розмірі 8 тис. 395 грн. 20 коп. 12 серпня 2011 р. суддя одноособово постановив ухвалу про задоволення подання, тимчасово обмеживши у праві виїзду Д. за межі України до виконання боргових зобов'язань.

Не можна погодитись з ухвалами судів, які задовольняли подання державного виконавця щодо тимчасового обмеження у праві виїзду за межі України, керуючись Законом від 11 грудня 2003 р. № 1382-IV «Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні», який регулює інші правовідносини, посилаючись при цьому на пріоритетність цього Закону перед Законом № 3857-XII.

Правовий статус іноземців та осіб без громадянства

Деякі суди помилково відмовляли у задоволенні подань державних виконавців про тимчасове обмеження у праві виїзду боржника-фізичної особи або керівника боржника-юридичної особи за межі України, які не є громадянами України мотивуючи свої рішення тим, що Законом № 3857-XII не передбачено обмежень щодо іноземців та осіб без громадянства. Таке вирішення питання не узгоджується з нормами Закону № 3929-XII, суперечить ст. 377¹ ЦПК та п. 18 ч. 3 ст. 11 Закону № 606-XIV, які передбачають вирішення у судовому порядку питань про тимчасове обмеження у праві виїзду боржників без урахування їх громадянства.

Наприклад, Пирятинський районний суд Полтавської області (справа № 6-62/11) відмовив у задоволенні подання ВДВС Пирятинського районного управління юстиції Полтавської області щодо тимчасового обмеження у праві виїзду за межі України Р., керівнику та засновнику ТОВ «ПДП», мешканки м. Балтімор, США, з тих підстав, що її громадянство не відоме, а тому вона не може бути обмежена у виїзді згідно із Законом № 3857-XII. Закон № 3929-XII та ст. 377¹ ЦПК судом не були застосовані.

В іншому випадку суд закриття провадження у справі щодо іноземця на підставі Закону № 3857-XII, який не застосовується до іноземних громадян.

Так, ухвалою Ленінського районного суду м. Харкова від 3 червня 2011 р. закрито провадження у справі за поданням державного виконавця про тимчасове обмеження у праві виїзду за межі України Д. Суд виходив з того, що Закон № 3857-XII регулює порядок обмеження прав тільки громадян України, та не застосовував до нього іншу норму Закону № 3929-XII або ст. 377¹

ЦПК, відповідно якої не має значення, хто є боржником — громадянин України, іноземець чи особа без громадянства.

Судове рішення ухвалюється іменем України

Судовий розгляд справи про тимчасове обмеження у праві виїзду за межі України закінчується постановленням ухвали, яка за своєю формою та змістом повинна відповідати вимогам статей 208—210 ЦПК. Аналіз справ зазначеної категорії свідчить про те, що суди загалом дотримуються вимог відповідних статей, однак відсутня однакова судова практика щодо вирішення питання — постановлювати ухвали іменем України чи без зазначення цього.

Згідно з ч. 2 ст. 19 Конституції органи державної влади, органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України.

Основним Законом України передбачено, що «судочинство визначається виключно законами України» (п. 14 ч. 1 ст. 92), «судові рішення ухвалюються судами іменем України і є обов'язковими до виконання на всій території України» (ч. 5 ст. 124).

У ч. 1 ст. 13 Закону від 7 липня 2010 р. № 2453-VI «Про судоустрій і статус суддів» (далі — Закон № 2453-VI) теж зазначено, що судові рішення, яким закінчується розгляд справи в суді, ухвалюється іменем України.

Питання про тимчасове обмеження боржника-фізичної особи або керівника боржника-юридичної особи у праві виїзду за межі України при виконанні судових рішень та рішень інших органів (посадових осіб) розглядається в порядку цивільного судочинства і вирішується судом за місцезнаходженням органу державної виконавчої служби за поданням державного виконавця, погодженим з начальником відділу державної виконавчої служби (ч. 1 ст. 377¹ ЦПК).

Відповідно до ч. 3 ст. 208 ЦПК судовий розгляд закінчується ухваленням рішення суду, а у випадках, передбачених статтями 389⁶ та 389¹¹ цього Кодексу, — постановленням ухвали.

Ухвала є одним з видів судових рішень, однією з форм їх викладу (п. 1 ч. 1 ст. 208 ЦПК).

Цивільним процесуальним законом визначено два типи ухвал, зокрема ті, якими:

– вирішуються питання, пов'язані з рухом справи в суді першої інстанції, клопотання та заяви осіб, які беруть участь у справі, питання про відкладення розгляду справи, оголошення перерви, зупинення або закриття провадження у справі,

залишення заяви без розгляду, а також в інших випадках, передбачених ЦПК (ч. 2 ст. 208 ЦПК);

– закінчується судовий розгляд у справі про оскарження рішення третейського суду, про видачу виконавчого листа на примусове виконання рішення третейського суду або про відмову у його видачі (ч. 3 ст. 208, статті 389⁶, 389¹¹ ЦПК).

Згаданими у ч. 2 ст. 208 цього Кодексу «іншими випадками, передбаченими ЦПК», в яких постановлюється ухвала, є конкретні випадки, в яких вирішуються питання про: розгляд справи в закритому судовому засіданні (ч. 7 ст. 6); проведення в залі судового засідання фото- і кінозйомки, відео-, звукозапису із застосуванням стаціонарної апаратури, а також транслявання судового засідання по радіо і телебаченню (ч. 8 ст. 6); відвід суду (ч. 2 ст. 24); залучення або допуск до участі в справі третьої особи (ч. 6 ст. 36); призначення опікуна або піклувальника і залучення їх до участі у справі як законних представників (ч. 1 ст. 43); встановлення над малолітньою чи неповнолітньою особою, позбавленою батьківського піклування, яка не має законного представника, тобто опіки чи піклування за поданням органу опіки та піклування, призначення опікуна або піклувальника та залучення їх до участі у справі як законних представників (ч. 2 ст. 43); надання дозволу експерту на проведення дослідження, пов'язаного з повним або частковим знищенням об'єкта експертизи або зміною його властивостей (ч. 4 ст. 53); припинення проведення експертизи (ч. 9 ст. 53); залучення до участі у цивільному процесі спеціаліста за ухвалою для надання безпосередньої технічної допомоги (фотографування, складання схем, планів, креслень, відбору зразків для проведення експертизи тощо; ч. 2 ст. 54); допуск за заявою особи, яка бере участь у справі, перекладача (ч. 2 ст. 55); особи, яка має право на надання правової допомоги (ч. 2 ст. 56); поновлення та продовження процесуальних строків (ч. 4 ст. 73); розшук відповідача (ч. 1 ст. 78); відстрочення та розстрочення судових витрат, зменшення їх розміру або звільнення від їх оплати (частини 1, 3 ст. 82); скасування ухвали про призначення судової експертизи у разі неоплати останньої (ч. 2 ст. 86); застосування заходів процесуального примусу (ч. 2 ст. 90); тимчасове вилучення доказів для дослідження судом (ч. 1 ст. 93); привід свідка, який без поважних причин не з'явився в судове засідання або не повідомив про причини неявки (ч. 2 ст. 94); повернення заяви про видачу судового наказу або відмову у її прийнятті повністю чи в частині вимог, яка не підлягає розгляду в порядку наказного провадження (частини 2, 4, 5 ст. 100); залишення заяви

про скасування судового наказу без задоволення та про скасування судового наказу (ч. 9 ст. 105¹); визначення підсудності справ, у яких однією із сторін є суд або суддя (ч. 1 ст. 108); визначення підсудності справ за участю громадян України, якщо обидві сторони проживають за її межами (ч. 1 ст. 111); наслідки порушення правил підсудності (ч. 1 ст. 115); передачу справи з одного суду до іншого (ч. 3 ст. 116); судові доручення щодо збирання доказів (ч. 2 ст. 132); забезпечення доказів (ч. 4 ст. 135); зберігання речових доказів, що не можуть бути доставлені до суду (ч. 2 ст. 139); призначення судової експертизи (ч. 1 ст. 144); примусовий привід відповідача на проведення судово-біологічної (судово-генетичної) експертизи у справах про визнання батьківства, материнства (ч. 2 ст. 146); вжиття заходів забезпечення позову (ч. 2 ст. 153).

Під жоден із цих двох типів ухвал форма вирішення питання про тимчасове обмеження у праві виїзду за межі України не підпадає.

Враховуючи вищезазначене, аналіз окремих положень Конституції, зокрема п. 14 ч. 1 ст. 92 («судочинство визначається виключно законами України») та ч. 5 ст. 124 («судові рішення ухвалюються судами іменем України і є обов'язковими до виконання на всій території України»); у ч. 1 ст. 13 Закону № 2453-VI теж зазначено, що судові рішення, яким закінчується розгляд справи в суді, ухвалюється іменем України; в ЦПК, зокрема ч. 2 ст. 1771 («суд негайно розглядає подання»), ч. 3 ст. 208 («судовий розгляд закінчується ухваленням рішення суду») та ч. 1 ст. 209 («суди ухвалюють рішення іменем України негайно після закінчення судового розгляду») дає підстави для висновку про те, що вирішення судом згаданого вище питання має здійснюватися у формі судового рішення, ухвалюваного іменем України.

Крім того, відповідно до ч. 2 ст. 4 Закону № 202/98-ВР, державний виконавець є представником влади і здійснює примусове виконання судових рішень, постановлених іменем України.

З урахуванням цього обмеження конституційного права на виїзд з України на підставі законів та Конституції судові рішення повинні ухвалюватись іменем держави.

Форма судового рішення за наслідками розгляду подань державних виконавців (ухвала)

З аналізу справ даної категорії вбачається, що за результатами розгляду подань державних виконавців постановлялись ухвали у вигляді окремих процесуальних документів, що

відповідає вимогам ч. 2 ст. 208 ЦПК, ч. 4 ст. 209, ст. 210 ЦПК, та розд. VI ЦПК.

Вступна частина ухвали повинна містити час та місце її постановлення; повне найменування суду, що прийняв ухвалу; прізвище та ініціали судді і секретаря судового засідання; ім'я, прізвище, по батькові державного виконавця, який брав участь у справі (відповідно до ст. 377¹ ЦПК), а також предмет подання.

В описовій частині ухвали зазначається про суть питання, яке вирішується, зокрема зазначається: зміст і підстави внесеного подання; пояснення державного виконавця, якщо він брав участь у розгляді подання, а також зазначаються докази, подані державним виконавцем на підтвердження внесеного подання.

Мотивувальна частина ухвали повинна містити мотиви, з яких суд дійшов висновків, і норми закону, якими керувався суд, постановляючи ухвалу. У цій частині ухвали слід наводити встановлені судом обставини, що мають значення для справи, їх юридичну оцінку та визначені відповідно до них правовідносини, а також оцінку всіх доказів, з яких суд виходив при вирішенні подання. Встановлюючи наявність або відсутність фактів, якими обґрунтовувалось подання, визнаючи одні та відхиляючи інші докази, суд має свої дії мотивувати.

Однак у деяких судів виникли труднощі з формулюванням мотивувальної та резолютивної частини ухвали. Найбільш поширеним недоліком постановлених за наслідками розгляду подань в порядку ст. 377¹ ЦПК є відсутність достатньої аргументації про необхідність застосування вказаного обмеження та оцінку доказів, поданих державним виконавцем. Також мали місце випадки, коли в ухвалях взагалі була відсутня мотивувальна частина.

Так, у справі № 6-31/2011 р. за поданням ВДВС Скадовського районного управління юстиції Херсонської області щодо Р. ухвала суду взагалі не містить мотивувальної частини, суд обмежився відтворенням змісту ст. 6 Закону № 3857-XII.

У більшості ухвал про задоволення подання в мотивувальній частині викладені обставини, тотожні змісту подання державного виконавця без посилання на конкретні докази та відсутній висновок про те, що боржник дійсно ухиляється від виконання зобов'язань, покладених на нього судовим рішенням або рішенням інших органів (посадових осіб).

Резолютивна частина ухвали повинна містити висновок суду із вирішуваного питання, зокрема про задоволення або відмову в задоволенні подання щодо тимчасового обмеження у праві

виїзду за межі України, а також строк і порядок набрання ухвалою законної сили та її оскарження. У цій же частині ухвали повинні міститися такі дані: прізвище, ім'я, по батькові боржника-фізичної особи або керівника боржника-юридичної особи, число, місяць і рік народження, місце реєстрації для боржника-фізичної особи або юридична адреса для боржника-юридичної особи і фактичне місце проживання або знаходження відповідно для фізичних і юридичних осіб, також з обов'язковим зазначенням громадянства країни боржника.

Резолютивна частина ухвали не повинна містити висновків про тимчасове затримання чи вилучення документа, що дає право на виїзд з України і в'їзд в Україну та посвідчують особу, або висновків про тимчасове обмеження у праві виїзду за межі України боржника, без тимчасового затримання чи вилучення паспорта або іншого документа, який посвідчує особу та надає право виїзду і в'їзду з (в) Україну.

У цій частині ухвали також зазначається, до якого моменту діють обмеження, тобто виконання якого зобов'язання, покладеного на боржника рішенням суду, є підставою для їх припинення. Враховуючи наведене, в ухвалі слід зазначити резолютивну частину рішення, яке перебуває на виконанні у підрозділі державної виконавчої служби та на підставі якого вноситься подання про тимчасове обмеження у праві виїзду за межі України.

Аналізом вивчених справ встановлено, що деякі суди виклад резолютивної частини ухвали обмежували реченням: задовольнити клопотання державного виконавця про встановлення тимчасового обмеження у праві виїзду за межі України громадянина Х. При цьому не зазначався рік народження, місце реєстрації та проживання, громадянство та строк дії обмеження. Таку ухвалу фактично неможливо виконати.

З врахуванням положень ст. 210 ЦПК, яка визначає зміст ухвали суду, вважаємо, що резолютивна частина ухвали суду, постановлена в порядку ст. 377¹ ЦПК про задоволення подання може бути сформульована таким чином:

«Подання державного виконавця _____ відділу державної виконавчої служби управління юстиції задовольнити.

Тимчасово обмежити громадянина України (або вказати громадянство держави — боржника, особу без громадянства) прізвище, ім'я, по батькові (число, місяць і рік народження, місце реєстрації) у праві виїзду за межі України до моменту фактичного виконання рішення районного суду від _____ 20__ року про (зміст резолютивної частини рішення або того, що з нього залишилося невиконаним).

Ухвала набирає законної сили після закінчення строку для подання апеляційної скарги протягом п'яти днів з дня її проголошення».

Перегляд судових рішень (апеляційне та касаційне провадження — розд. V, глави 1, 2 ЦПК)

Відповідно до ст. 13 ЦПК особи, які беруть участь у справі, а також особи, які не беруть участі у справі, якщо суд вирішив питання про їхні права та обов'язки, мають право на апеляційне та касаційне оскарження судових рішень.

Законом від 4 листопада 2010 р. № 2677-VI «Провнесення змін до Закону України «Про виконавче провадження» та деяких інших законодавчих актів України щодо вдосконалення процедури примусового виконання рішень судів та інших органів (посадових осіб), який набрав чинності з 9 березня 2011 р. ст. 293 ЦПК доповнено п. 24¹, який передбачає можливість оскарження в апеляційному порядку окремо від рішення суду ухвали суду щодо тимчасового обмеження у праві виїзду за межі України.

Строки апеляційного оскарження на ухвалу суду першої інстанції, визначені ч. 2 ст. 294 ЦПК. Ухвала суду першої інстанції щодо тимчасового обмеження у праві виїзду за межі України може бути оскаржена протягом п'яти днів з дня її проголошення. У разі якщо ухвалу було постановлено без участі особи, яка її оскаржує, апеляційна скарга подається протягом п'яти днів з дня отримання її копії.

Право оскаржити ухвалу суду першої інстанції щодо тимчасового обмеження у праві виїзду за межі України мають: державний виконавець, який вніс подання, сторони виконавчого провадження та інші зацікавлені особи.

З метою забезпечення реалізації права апеляційного оскарження, суди у резолютивній частині ухвали повинні правильно зазначати строк і порядок набрання ухвалою законної сили та її оскарження.

Оскарження ухвали щодо тимчасового обмеження у праві виїзду за межі України не перешкоджає подальшому здійсненню виконавчого провадження.

Незважаючи на те, що можливість оскарження ухвали щодо встановлення тимчасового обмеження у праві виїзду за межі України прямо передбачено законом, окремі суди, задовольняючи подання, в ухвалі вказували на те, що вона оскарженню не підлягає.

Підставами для скасування інших ухвал судів першої інстанції були допущені судами помилки

щодо безпідставної відмови у відкритті провадження за поданням державного виконавця, порушення процедури розгляду подання, встановлення обмеження щодо керівника, який таким не є, недоведення ухилення від виконання зобов'язання, неврахування доказів, що свідчать про ухилення боржника від виконання зобов'язань.

Наприклад, Київський районний суд м. Сімферополя (апеляційна справа №22-ц/0190/7395/11) відмовив у задоволенні подання Київського ВДВС Сімферопольського міського управління юстиції про тимчасове обмеження виїзду Б. за межі України через недоведеність його ухилення від виконання зобов'язання. Скасовуючи таку ухвалу, колегія суддів апеляційного суду зазначила, що суд першої інстанції не врахував зібраних у справі доказів про те, що боржник Б. протягом півроку жодного разу не з'явився до державного виконавця, не почав виконувати покладені на нього зобов'язання, але в той же час неодноразово виїжджав за межі України.

Інший приклад. Ухвалою Апеляційного суду Львівської області від 29 листопада 2011 р., скасовано ухвалу Галицького районного суду м. Львова від 29 червня 2011 р., якою задоволено подання державного виконавця Галицького ВДВС Львівського міського управління юстиції про тимчасове обмеження у праві виїзду за межі України керівника ТзОВ «Компанія Пріоритет» Н. Підставою скасування ухвали була неповнота перевірки дійсного статусу цієї особи, який мав підтверджуватись належними доказами. В апеляційну інстанцію був поданий витяг з Єдиного державного реєстру юридичних та фізичних осіб підприємств, відповідно до якого станом на день розгляду судом подання керівником ТзОВ був не Н., а інша особа (справа № 22 ц-5940/11).

Оскарження судових рішень щодо тимчасового обмеження у праві виїзду за межі України в касаційному порядку положеннями ст. 324 ЦПК не передбачено, про що має бути зазначено у резолютивній частині ухвали апеляційного суду.

Звернення судового рішення до виконання

Пунктом 8 ст. 19 Закону № 661-IV встановлено, що на ДПС, відповідно до визначених законом завдань, покладається, зокрема, запобігання та недопущення перетинання державного кордону України особами, яким згідно із законодавством не дозволяється в'їзд в Україну або яких тимчасово обмежено у праві виїзду з України.

Обов'язок щодо направлення завіреної належним чином копії ухвали суду про тимчасове обмеження особи (боржника) у праві виїзду за межі

України до виконання нею своїх зобов'язань в Адміністрацію ДПС покладалася на державного виконавця листом Міністерства юстиції України від 6 червня 2008 р. № 25-32/507 та спільним листом Міністерства юстиції України та Адміністрації ДПС від 27 травня 2008 р. № 25-32/463 та № 25-5347.

Пунктом 11.3 Інструкції з організації примусового виконання рішень, затвердженої наказом Міністерства юстиції України від 2 квітня 2012 р. № 512/5, яка в дії з 17 квітня 2012 р., передбачено, що державний виконавець не пізніше наступного дня після надходження ухвали суду про тимчасове обмеження особи (боржника) у праві виїзду за межі України до виконання нею своїх зобов'язань направляє засвідчену судом копію цієї ухвали для виконання до Адміністрації ДПС.

У разі виконання боржником зобов'язань, покладених на нього рішенням суду, та у зв'язку із закінченням виконавчого провадження на підставі ч. 1 п. 8 ч. 1 ст. 49 Закону № 606-XIV державний виконавець виносить відповідну постанову про закінчення виконавчого провадження, копія якої підлягає обов'язковому направленню до Адміністрації ДПС для своєчасного зняття особи (боржника) з контролю.

Однак деякі суди помилково, у непередбачений законом спосіб, виносять ухвалу про зняття обмеження у виїзді за межі України у зв'язку з погашенням боржником своїх зобов'язань.

Так, ухвалою Бобринецького районного суду Кіровоградської області було задоволено подання державної виконавчої служби Бобринецького районного управління юстиції про зняття обмеження виїзду за межі України боржника Б., якому було встановлене таке обмеження за ухвалою цього ж суду від 17 серпня 2011 р. до виконання зобов'язань за судовим рішенням щодо сплати аліментів на утримання неповнолітньої дитини. Боржник виконав свої зобов'язання, тому стягувачка подала заяву про зняття обмеження у зв'язку з погашенням ним своєї заборгованості.

На підставі викладеного вище слід дійти такого висновку: тимчасове обмеження громадянина України у праві виїзду за межі України законом покладено на суд, а припинення обмеження виїзду у зв'язку з виконанням обов'язку за рішенням, що перебувало на виконанні, покладено на державного виконавця.

Повноваження ДПС

Пунктом 4 ч. 1 ст. 20 Закону № 661-IV органам, підрозділам, військовослужбовцям, а також

працівникам ДПС, які відповідно до їх службових обов'язків можуть залучатися до оперативно-службової діяльності для виконання покладених на ДПС завдань, надається право не пропускати через державний кордон України осіб, яким за мотивованим письмовим рішенням суду та правоохоронних органів не дозволяється в'їзд в Україну або тимчасово обмежено право виїзду з України.

Якщо є рішення суду щодо громадянина України, іноземця чи особи без громадянства про обмеження у виїзді у зв'язку з ухиленням від виконання зобов'язань за рішенням суду чи іншого органу, то органи ДПС зобов'язанні тимчасово обмежити виїзд за межі України.

Адміністрація ДПС лише здійснює постановку на контроль осіб (боржників), яких згідно із судовими рішеннями тимчасово обмежено у праві виїзду з України, тому в резолютивній частині ухвали повинно бути зазначено (як приклад): тимчасово обмежити особу (громадянство, прізвище, ім'я, по батькові відповідними літерами, залежно від громадянства, дата народження — день, місяць, рік) у праві виїзду за межі України до виконання зобов'язання.

У разі виконання боржником відповідних зобов'язань, а також у зв'язку із закінченням виконавчого провадження на підставі ч. 1 п. 8 ст. 49 (повна сплата боргу за виконавчим документом) Закону № 606-XIV державний виконавець виносить відповідну постанову, копія якої підлягає обов'язковому направленню до Адміністрації ДПС для своєчасного зняття особи (боржника) з контролю.

* * *

Результати аналізу судової практики свідчать про те, що суди переважно правильно розглядають справи про тимчасове обмеження прав громадян на виїзд з України. Водночас є низка питань, які мають вирішуватись судами при розгляді справ зазначеної категорії. Це зумовлено змінами у законодавстві, відсутністю стабільної практики та статистичної звітності з цього питання.

З метою забезпечення однакового та правильного застосування судами законодавства при розгляді справ про тимчасове обмеження прав громадян на виїзд з України та надання роз'яснень щодо застосування законодавства під час розгляду справ зазначеної категорії Верховний Суд України вжив ряд організаційних заходів.